

Význam demografického potenciálu pri rozvoji mesta Svätý Jur

Moyzeová, M.: Importance of Demographic Potential for Development of Svätý Jur Town. Životné prostredie, 2011, 45, 3, p. 136 – 140.

Historical structures in agricultural land are important phenomenon of cultural landscapes. They form the typical status certain of region and they have uncoverable landscape ecological and cultural historical signification. These territories document not only long evolving oneself relationship between human and land, but they are important on the part to conservation of landscape diversity and biodiversity vegetation and animal species, too. In the midst of historical textures belong along traditional meadow-pasture landscape, traditional mining landscape, landscape with dispersed settlement, traditional vineyard land too, with the well-preserved way of farming. Submitted contribution analyzes the chosen demographic indicators as well as actual conditions of development of viniculture in Svätý Jur town, which belongs into the Malé Karpaty Mts. Vineyard Landscape. The knowledge of landscape ecological conditions with the identified humane society and its regional specification contribute to recognition of behavior hereof system and they will be to spend by the worked proposal on their management.

Key words: demographic potential, historical structures, agricultural landscape

Rôzne typy prírodného a socioekonomického prostredia, ku ktorým patria aj vinohradnícke, lúčno-pasienkové typy, roztrúsené osídlenie a iné, majú svoje špecifiká, ktoré ovplyvňujú a často aj určujú spôsob života a kultúru jej obyvateľov. Výskum obyvateľstva v spojení s krajinnoekologickým hodnotením týchto území poskytuje informácie potrebné pre plánovanie a riadenie nielen ich spoločenského, ale aj regionálneho rozvoja. Preto demografické ukazovatele patria k základným informáciám. Analyzovali sme vybrané javy, procesy a zákonitosti, ktorými sa riadi vývin, rozmiestnenie, dynamika a štruktúra obyvateľov a na základe ktorých vieme predpokladať vývin a štruktúru sledovaného sídla. Za modelové územie sme si zvolili starobylé vinohradnícke mestečko Svätý Jur. Ako základný vstupný materiál sme použili zverejnené štatistické údaje zo Štatistického úradu SR, ktoré sme doplnili o údaje evidované na Mestskom úrade vo Svätom Jure.

Mesto Svätý Jur z administratívneho hľadiska patrí do Bratislavského kraja do okresu Pezinok. Prvá písomná zmienka pochádza z roku 1209. Kataster obce má

rozlohou 3 987 ha a rozprestiera sa na juhovýchodnom úpätí Malých Karpát na okraji Podunajskej roviny. Severovýchodnú časť katastra tvorí Chránená krajinná oblasť Malé Karpaty, ktorá ako jediná na Slovensku má vinohradnícky charakter.

Typickú kultúrno-vinohradnícku krajinu vytvárajú rozsiahle vinice s enklávami dubníkov medzi vinicami, rúnami, pustákmi a medzami. Nielen vinohradnícky charakter, ale aj tradičné formy obhospodarovania viniča si mesto zachovalo dodnes. Okrem bohatých prírodných podmienok sa Svätý Jur vyznačuje aj kultúrno-historickým potenciálom. V roku 1990 bolo historické jadro mesta vyhlásené za mestskú pamiatkovú rezerváciu.

Počet a koncentráciu obyvateľov v území ovplyvňoval nielen historický vývoj, ale aj hospodárske využitie územia. Z priestorového hľadiska však vysoká hustota obyvateľov predstavuje aj obmedzené priestorové možnosti ďalšieho expanzívneho rozvoja sídla. Vysoká hustota obyvateľov (126 obyvateľov na km²) naznačuje zvýšený záujem o bývanie v tejto lokalite predovšetkým zo strany Bratislavčanov. Aj keď počtom obyvateľov 5 215 (stav k 31. 12. 2010) patrí Svätý Jur medzi malé mest-

ské sídla Slovenska, jeho súčasný nárast sa pripisuje nielen príťažlivosti mesta, ktorá vyplýva z geografickej polohy sídla, z malej vzdialenosti od hlavného mesta, ale aj z dobrej dopravnej dostupnosti sídla, z kvalitných služieb a možností kultúrneho a spoločenského vyžitia, ktoré poskytuje svojim obyvateľom.

Hodnotenie počtu obyvateľov za roky 2003 až 2009 malo stúpajúci charakter. Kým v roku 2003 žilo v meste 4 714 obyvateľov, v roku 2008 to bolo 4 972 obyvateľov, čo je za šesť rokov nárast o 258 obyvateľov (5,2 %). Z hľadiska pohlavia sa rovnako zvýšil počet mužov, ako aj žien. Najvýraznejší nárast počtu obyvateľov bol v roku 2007, kedy ročný prírastok obyvateľov bol 93. Naopak, najmenej obyvateľov pribudlo v roku 2004 (29 obyvateľov). Počet obyvateľov ovplyvnil počet narodení a úmrtí. Za sledované obdobie počty narodení vykazovali kolísavé hodnoty. Kým v roku 2004 boli najnižšie prírastky (37 obyvateľov, čo je 7,8 ‰), v roku 2007 pribudlo 63 živonarodených detí (12,8 ‰). Za celé hodnotené obdobie celkovo pribudlo 317 detí, z toho bolo 157 chlapcov a 160 dievčat. Podobná situácia bola aj z hľadiska úmrtnosti, kde počty úmrtí tiež kolísali. Najnižšie hodnoty úmrtí boli zaznamenané v roku 2004, kedy celkovo zomrelo 44 obyvateľov (9,3 ‰), z toho 21 mužov a 23 žien. Naopak najviac obyvateľov zomrelo v roku 2007 (53 obyvateľov, čo je 10,8 ‰). Celkovo za hodnotené obdobie sa počet obyvateľov znížil o 299 obyvateľov, čo je 1,03 % z celkového počtu obyvateľov mesta.

Z hľadiska prirodzeného pohybu obyvateľov môžeme skonštatovať, že roky 2003 a 2004, v ktorých počty ročných úmrtí mierne prevyšovali počty narodení, vykazovali prirodzený úbytok obyvateľov. Rok 2003 aj z celoslovenského pohľadu patrí k rokom, ktoré charakterizuje prirodzený úbytok obyvateľstva zapríčinený sociálno-ekonomickou transformáciou spoločnosti po páde totalitného režimu v roku 1989. Naopak, od roku 2005 sa situácia zmenila a mesto začalo mať pozitívne hodnoty prirodzených prírastkov. Túto priaznivejšiu situáciu spôsobil vyšší počet živonarodených detí a naopak, nižšia úmrtnosť obyvateľov. Najvyššie prirodzené prírastky boli zaznamenané v roku 2007, kedy sa narodilo 34 detí a zomrelo 24 obyvateľov. Kladné hodnoty prirodzeného pohybu obyvateľov korešpondujú s biologickými, ekonomickými, sociálnymi, kultúrnymi a politickými faktormi v spoločnosti v tomto období.

Z hľadiska migrácie bol v roku 2003 zaznamenaný najnižší prírastok obyvateľov prisťahovaním za celé hodnotené obdobie. Tento stav sa od roku 2004 začal mierne zlepšovať, čo sa odzrkadlilo na zvýšenom počte prisťahovaných osôb. Za toto obdobie narástol počet obyvateľov v meste Svätý Jur o 594. V roku 2008 sa počet prisťahovaní opäť mierne znížil, ale stále ostal na hodnote ročného prírastku väčšom ako 100 obyvateľov za rok. Najvyšší počet prisťahovaných bol

zaznamenaný v rokoch 2006, kedy v meste pribudlo 142 obyvateľov, z toho 68 mužov a 74 žien a rovnako v roku 2009, kedy v meste pribudlo 201 obyvateľov, z toho 100 mužov a 101 žien. Okrem obyvateľov zo Slovenska sa do mesta prisťahovali aj obyvatelia zo zahraničia, predovšetkým z Českej republiky. Z hľadiska najvyššieho počtu vystáhaní bola najnepriaznivejšia situácia v rokoch 2005, kedy sa z mesta odsťahovalo 88 obyvateľov, čo je 18,3 ‰. Vysoké počty vystáhaní boli zaznamenané aj v rokoch 2007 a 2008, kedy sa za dva roky z mesta vystáhalo spolu 165 obyvateľov, čo je 0,6 % z celkového počtu obyvateľov za dvojročné obdobie. Priaznivejšia situácia bola v rokoch 2003 a 2004, kedy priemerný počet vystáhaní dosiahol hodnotu 48.

Z hľadiska pohlavia viac vystáhaných tvorili ženy (224) ako muži (180). Celkový počet vystáhaných za hodnotené obdobie bol 404 obyvateľov. V roku 2009 sa celkovo z obce odsťahovalo 59 ľudí, z toho traja ľudia sa odsťahovali do zahraničia. Z týchto údajov môžeme skonštatovať, že migračný pohyb v meste Svätý Jur vykazuje za hodnotené obdobie pozitívne hodnoty, čo znamená, že počty prisťahovaných prevyšujú počty vystáhaných. Z tohto aspektu daná teritoriálna jednotka vykazuje migračný prírastok obyvateľov a má predpoklady na ďalší rast, nakoľko sa javí ako príťažlivá nielen pre obyvateľov z blízkeho, ale aj zo vzdialenejšieho okolia, ako aj zo zahraničia.

K príťažlivosti mesta prispieva nielen kvalitná technická vybavenosť sídla, kvalitné služby a široké možnosti športového a kultúrneho vyžitia. Sídlu má vybudovaný verejný vodovod, verejnú kanalizáciu, ktorá je pripojená na čistiareň odpadových vôd, rozvodnú sieť plynu, predajne potravín, supermarkety, hotely, penzióny, banky, poisťovne, zdravotnícke zariadenia, ihriská, telocvične a aj knižnicu. K atraktivite sídla prispievajú aj prírodné krásy, historické pamiatky a viaceré zaujímavosti lokalizované v extraviláne a intraviláne sídla. Tradícia vinárstva a vinohradníctva vo Svätom Jure ovplyvnila mnohé miestne zvyky a prejavy, ktoré udržiavajú starší obyvatelia (pôvodní obyvatelia – Jurania) a tiež miestne múzeá, spolky a iné organizácie.

K základným charakteristikám ľudského potenciálu patrí aj veková štruktúra, nakoľko sa od nej odvíja celý rad ďalších charakteristík, ako je pôrodnosť, úmrtnosť, ekonomická aktivita a pod. Z analýzy vekovej štruktúry obyvateľstva vo Svätom Jure vyplýva, že v meste dominuje obyvateľstvo v produktívnom veku. Počty obyvateľov v produktívnom veku za hodnotené obdobie vykazujú mierny nárast. Kým v roku 2003 bolo 3 002 v produktívnom veku (čo je 63,29 %), v roku 2008 to bolo 3 189 obyvateľov, čo je 63,63 % obyvateľov. V roku 2003 tvorilo obyvateľstvo v predproduktívnom veku 16,28 %, v roku 2004 to bolo 15,94 %. Znižujúce percentuálne hodnoty zastúpenia obyvateľov v pred-

produktívnom veku vykazujú aj roky 2005, 2006, 2007 aj 2008, kedy percentuálne zastúpenie obyvateľov v predproduktívnom veku malo najnižšie hodnoty, a to 14,82 %. Percentuálne zastúpenie obyvateľov v poproduktívnom veku vyказuje za sledované obdobie mierny nárast. Kým v roku 2003 tvorili obyvatelia v poproduktívnom veku (vzhľadom k obyvateľom predproduktívneho a produktívneho veku) 20,43 %, v roku 2008 to bolo 21,55 %. Tento stav odrážajú aj hodnoty indexu starnutia, ktoré majú vzrastajúci charakter a od roku 2003 z hodnoty 125,52 vzrástli na hodnotu 145,36 v roku 2008. Naopak, za pozitívne treba považovať zvyšovanie hodnôt priemerného veku obyvateľov, ktorý sa za obdobie šiestich rokov zvýšil o hodnotu 0,61. V roku 2008 bol priemerný vek obyvateľov Svätého Jura 38,89 rokov.

Pomocným ukazovateľom pre hodnotenie ľudského potenciálu je štruktúra obyvateľov podľa pohlavia. V meste Svätý Jur prevláda počet žien nad počtom mužov. Z celkového počtu obyvateľov je podľa pohlavia 52 % zastúpenie žien a 48 % zastúpenie mužov. Zastúpenie

mužov v populácii malo za hodnotené obdobie rastúci trend. Kým v roku 2003 bolo v populácii mesta 2 239 mužov, v roku 2008 to bolo 2 366, čo je nárast o 127 mužov za šesť rokov. Za hodnotené obdobie narastali aj počty žien, a to z hodnoty 2 475 v roku 2003 po hodnotu 2 606 v roku 2008. Index maskulinity (2009) mal hodnotu 0,919 a index femininity 1,087.

Ekonomická skladba obyvateľstva je výsledkom pôsobenia viacerých činiteľov, ako je miestna ponuka pracovných príležitostí, životný štandard rodiny, stupeň seberealizácie a pod. V poslednom období práve táto oblasť prešla viacerými zmenami. Zrušili sa mnohé pracovné príležitosti, odstránila sa umelá nezamestnanosť, vytvorili sa podmienky na rôzne formy podnikania. Tieto faktory ovplyvnili aj ekonomickú skladbu obyvateľstva v meste Svätý Jur. Z celkového počtu ekonomicky aktívnych obyvateľov 2 373, čo je 51,4 %, bolo 1 218 mužov a 1 155 žien. Na materskej dovolenke bolo 120 žien. 86 ekonomicky aktívnych osôb boli pracujúci dôchodcovia, z toho bolo 51 žien a 35 mužov.

Svätý Jur – historické centrum priláha pozornosť mnohých návštevníkov (2011). Foto: Milena Moyzeová

Zamestnaním miestnych obyvateľov v minulosti bolo predovšetkým vinohradníctvo a vinárstvo. Okrem vinohradníctva a vinárstva sa vo Svätom Jure rozvíjali aj remeslá, ktoré tvorili doplnkový typ zamestnania. Rozvinuté bolo kováčstvo, tkáčstvo, čižmárstvo aj murárstvo. Priemyselná výroba v tomto období neexistovala a obyvatelia nachádzali prácu v Bratislave a v Pezinku. Niektorí sa vysťahovali za prácou do zahraničia. V súčasnosti najviac obyvateľov mesta pracuje vo veľkoobchode a maloobchode, oprave motorových vozidiel, motocyklov a v predajniach spotrebného tovaru. Druhým odvetvím hospodárstva, ktoré zamestnáva najviac obyvateľov v meste, je priemyselná výroba. Aj doprava, skladovanie a spoje patria medzi odvetvia, v ktorých je zamestnané vysoké percento obyvateľov. Medzi ďalšie odvetvia s pomerne vysokou zamestnanosťou patria: verejná správa a obrana, povinné sociálne zabezpečenie, ale aj prenájom a obchodné služby, výskum a vývoj. Najmenej obyvateľov je zamestnaných v poľnohospodárstve, poľovníctve a v súvisiacich službách. Rovnako hotely a reštaurácie, ostatné verejné, sociálne a osobné služby zamestnávajú nízke percento obyvateľov. Väčšina obyvateľov je zamestnaná v štátnych podnikoch, v ktorých pracuje viac žien ako mužov. Naopak, v súkromných podnikoch majú prevahu muži nad ženami. V poľnohospodárskych prevádzkach pracujú necelé dve percentá obyvateľov. Tu majú vyššie zastúpenia muži ako ženy. U ďalších zamestnávateľov je zamestnaných spolu 54 ľudí, čo je 2,3 %. 8,2 % obyvateľov sú podnikatelia. Z ekonomicky aktívnych obyvateľov je 831 robotníkov, čo je 35 %. Celkový počet pracujúcich obyvateľov k roku 2001 bol 1 962, z toho 1 067 bolo mužov a 895 žien. Podľa vybraných výsledkov zo Sčítania obyvateľov, domov a bytov v roku 2001 (2002), bol počet obyvateľov bez pracovného pomeru v meste Svätý Jur 205. Prevalu medzi nezamestnanými mali v tomto období muži (116). Nezamestnaných žien bolo spolu 89.

Ekonomicky aktívne obyvateľstvo mesta dochádzalo za prácou do viacerých miest v rámci celého Slovenska. V roku 2001 odišlo do hlavného mesta 1 242 obyvateľov, z toho bolo 650 mužov a 592 žien. Najviac ekonomicky aktívneho obyvateľstva bolo vo vekovej kategórii 45 – 59 ročných. 137 ekonomicky aktívnych obyvateľov odišlo do zamestnania do Pezinka, 29 do Modry a 7 do Trnavy. 15 obyvateľov odišlo do zahraničia. Z hľadiska jednotlivých odvetví hospodárstva najviac obyvateľov zo Svätého Jura odišlo pracovať do hlavného mesta do oblasti obchodov, hotelov a reštaurácií, do priemyslu, do verejnej správy, školstva a zdravotníctva, ale aj do stavebníctva, dopravy a spojov. Naopak, najmenej do pôdohospodárstva. Do Modry a Pezinka najviac obyvateľov odišlo pracovať do priemyslu a verejnej správy, školstva a zdravotníctva. Do Pezinka časť obyvateľov odchádza pracovať aj do obchodov, hotelov, reštaurácií,

ako aj do dopravy a spojov. V súčasnosti aj samotné mesto Svätý Jur ponúka pracovné príležitosti vo viacerých miestnych podnikoch a drobných prevádzkach. V budúcnosti veľký pracovný potenciál mesta pre zamestnanosť a podnikateľské aktivity obyvateľstva bude súvisieť predovšetkým s rozvojom rekreácie a cestovného ruchu.

Nakoľko mesto je súčasťou Malokarpatskej vínnej cesty, ktorá spája najpozoruhodnejšie miesta malokarpatského regiónu s tradíciou vinohradníctva a vinárstva, je tu veľký predpoklad rozvoja vínneho turizmu, ktorý bude založený na ochutnávkach miestnych vín a špecialít, návšteve vínnych pivníc, vinoték či múzeí. Z hľadiska analýzy vzdelanostnej štruktúry obyvateľstva má 827 obyvateľov ukončené základné vzdelanie (17,9 %). Väčšie zastúpenie v rámci tohto vzdelania majú ženy (572) ako muži (255). Nasleduje skupina obyvateľov s ukončeným učňovským vzdelaním bez maturity, ktorých je 641 (13,8 %). V tejto vzdelanostnej skupine naopak prevyšujú počty mužov (421) nad ženami (220). Ukončené vysokoškolské vzdelanie má 457 obyvateľov (9,9 %). Podľa zamerania najviac z nich má ukončené technické zameranie (168), za ním nasleduje univerzitné zameranie (154). 91 obyvateľov má ukončené vysokoškolské vzdelanie ekonomického zamerania a 16 poľnohospodárskeho zamerania. Úplné stredné odborné vzdelanie s maturitou má 783 obyvateľov, z toho 448 žien a 335 mužov (16,9 %). Úplné stredné učňovské vzdelanie s maturitou má 211 obyvateľov (4,5 %). Z tohto počtu majú vyššie zastúpenie muži (117) ako ženy (94).

Ďalším významným atribútom charakterizujúcim regionálne osobitosti, najmä hodnotovú orientáciu a kultúrne zvyklosti a prejavy, je národnostná štruktúra obyvateľov. Najvyššie percentuálne zastúpenie vo Svätom Jure má obyvateľstvo slovenskej národnosti. Podľa výsledkov zo Sčítania obyvateľov, bytov a domov v roku 2001 (2002) bolo toto zastúpenie až 97,51 %. Ostatné národnosti, ako sú maďarská, rómska, rusínska, ukrajinská, česká, moravská, nemecká a poľská, mali iba minimálne zastúpenie. K 31. 12. 2010 bolo evidovaných z celkového počtu obyvateľov 5 215 najviac obyvateľov (5 032 obyvateľov) slovenskej národnosti, nasledovala maďarská národnosť (23 obyvateľov) a česká národnosť (15 obyvateľov). Náboženské vyznanie ovplyvňuje najmä hodnotovú orientáciu obyvateľstva. V meste Svätý Jur sa prevažná časť obyvateľov hlási k rímskokatolíckemu vyznaniu (72,45 %), 5,35 % obyvateľov je evanjelického vyznania. Ostatní obyvatelia sa hlásia ku gréckokatolíckemu, pravoslávemu a československému husitskému vyznaniu. Ich percentuálne zastúpenie je však veľmi nízke (0,44 %). 15,86 % obyvateľov je bez vyznania.

* * *

Demografické charakteristiky obyvateľov súvisia nielen s historickým vývojom územia, ale sú ovplyvnené viacerými ekonomickými, politickými, prírodnými a sociálnymi faktormi. Výsledky analýzy vybraných demografických ukazovateľov vo Svätom Jure poukázali na skutočnosť, že v meste je ľudský potenciál, ktorý dáva predpoklady rozvoja územia aj do budúcnosti. Ako perspektívna sa javí oblasť rekreácie a služieb, ktorá posilní pracovný trh o nové pracovné príležitosti predovšetkým v oblasti obchodu a služieb. V súlade s Programom hospodárskeho a sociálneho rozvoja mesta Svätý Jur na roky 2008 – 2013 (z roku 2008) budú z hľadiska rozvoja ľudských zdrojov navrhované manažmentové opatrenia zamerané na poznávanie, oceňovanie a využívanie zdedených prírodných a kultúrnych kvalít a budovanie spolupatričnosti a príslušnosti k mestu. Svätý Jur by nemal ostať iba prímestskou časťou Bratislavy s monofunkčným využitím na bývanie, ale mal by si priťahovať obyvateľov, ktorí by si vytvorili pozitívny vzťah k mestu a angažovali by sa aj v jeho verejnom živote. Je dôležité osloviť predovšetkým mladých ľudí, aby si

našli motiváciu vracat sa späť do mesta, pracovať a žiť v ňom spolu so svojimi rodinami. Mali by udržiavať a podporovať kultúru a tradície mesta, či už regionálne múzeá, kultúrno-spoločenské spolky a zoskupenia alebo etnografické slávnosti a podujatia, aby tieto úplne nevymizli z každodenného života mesta.

Príspevok vznikol ako výstup vedeckého projektu 2/0114/10 „Stanovenie účelových vlastností krajiny ako podklad pre krajinnoekologický výskum“ v rámci Vedeckej grantovej agentúry MŠ SR a SAV.

Literatúra

Sčítanie obyvateľov, domov a bytov v roku 2001. Bratislava : Štatistický úrad SR, Sekcia sociálnej štatistiky a demografie, Odbor štatistiky obyvateľstva, 2002, 330 s.

RNDr. Milena Moyzeová, PhD.,

milena.moyzeova@savba.sk

Ústav krajinnej ekológie SAV, Štefánikova 3, P. O. Box 254, 814 99 Bratislava

Svätojurská vinohradnícka krajina poskytuje možnosti aj pre odborné exkurzie (2011). Foto: Milena Moyzeová

